

Casco-benadering in Noordoost-Twente

Alterra-rapport 2275
ISSN 1566-7197

W. Nieuwenhuizen en G.J. Maas

Casco-benadering in Noordoost-Twente

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de provincie Overijssel in samenwerking met de gemeenten Tubbergen,
Dinkelland, Losser en Oldenzaal.
Projectcode 5239240

Casco-benadering in Noordoost-Twente

W. Nieuwenhuizen en G.J. Maas

Alterra-rapport 2275

Alterra Wageningen UR
Wageningen, 2012

Referaat

Nieuwenhuizen, W. en G.J. Maas, 2012. *Casco-benadering in Noordoost-Twente*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2275. 36blz.; 7 fig.; 4 tab.; 7 ref.

Met de in dit rapport beschreven casco-benadering beschikken de provincie Overijssel en de gemeenten van Noordoost-Twente over een generieke methode om vorm te geven aan de doelen voor het Nationaal Landschap: behoud en ontwikkeling van het landschap inclusief al haar functies. In relatie tot het provinciaal beleid is de casco-benadering een middel om invulling te geven aan het fenomeen 'ruimtelijke kwaliteit' en uitvoering aan de kwaliteitsagenda van de Omgevingsvisie van de provincie Overijssel. Voor de gemeenten is de casco-benadering een duidelijk instrument om vooraf duidelijkheid te geven aan initiatiefnemers in plaats van bij elke aanvraag maatwerk te verrichten met een onzekere uitkomst. De casco-benadering leidt tot een landschap waarin de afzonderlijke landschapstypen beter van elkaar te onderscheiden zijn. Hierdoor wordt de variatie van landschappen in Noordoost-Twente beter beleefbaar en geeft ook richting aan toekomstige initiatieven. Voor elk landschapstype worden in de casco-benadering spelregels gehanteerd die richting geven aan toekomstige ontwikkelingen.

Trefwoorden: casco-benadering, Nationaal Landschap, Noordoost-Twente, houtwallen

ISSN 1566-7197

Dit rapport is gratis te downloaden van www.alterra.wur.nl (ga naar 'Alterra-rapporten'). Alterra Wageningen UR verstrekt geen gedrukte exemplaren van rapporten. Gedrukte exemplaren zijn verkrijgbaar via een externe leverancier. Kijk hiervoor op www.rapportbestellen.nl.

© 2012 Alterra (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek)
Postbus 47; 6700 AA Wageningen; info.alterra@wur.nl

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alterra-rapport 2275

Wageningen, juli 2012

Inhoud

1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding voor de casco-benadering	7
1.2	Wat beoogt de casco-benadering?	7
1.3	Opbouw van de casco-benadering voor Noordoost-Twente	8
2	Casco uitgewerkt	9
2.1	Landschapstypen van Noordoost-Twente	9
2.2	Dinkeldal uitgelicht	11
2.3	Kuiperberg uitgelicht	12
2.4	Landschapsdynamiek van Noordoost-Twente	14
2.5	Nieuwe richtingen voor het landschap	16
2.6	Goed boeren in Noordoost-Twente	17
3	Casco-benadering in de praktijk	19
3.1	Inleiding	19
3.2	Alleen voor lijnvormige landschapselementen	19
3.3	Stappen van de casco-benadering	19
3.4	Reguliere casco-aanvraag	20
3.5	Aanvraag met afwijking van de compensatie	21
3.6	Aanvraag met afwijking van het casco	21
3.7	Spelregels voor compensatie	22
3.8	Kwaliteit van de compensatie	23
	Bijlage 1 Kenmerken van de landschapstypen	25
	Bijlage 2 Bouwstenen en richtlijnen per landschapstype en dynamiekklasse	29
	Literatuur	35

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor de casco-benadering

In het Ontwikkelingsperspectief voor het Nationale Landschap Noordoost-Twente hebben de betrokken partijen de ambitie uitgesproken om de tendens van schaalvergroting in de grondgebonden landbouw zodanig vorm te geven dat deze niet ten koste gaat van de kwaliteit van het landschap (provincie Overijssel, 2006).

Zowel gemeenten als provincie hadden behoefte aan een praktisch concept om in de dagelijkse praktijk invulling te geven aan deze ambitie. Waar wil je het landschap versterken, en waar kies je voor meer ruimte voor schaalvergroting in de landbouw en nieuwe landschapsstructuren? Die vragen zijn actueel in de dagelijkse praktijk van gemeenten en provincie bij het beoordelen van aanvragen van initiatiefnemers om landschapselementen te verwijderen of aan te planten. In beide gevallen is het van belang om geen geïsoleerde beslissing te nemen maar te bezien hoe de ingreep past in het doel om tot ontwikkeling van het landschap te komen. Daarnaast kost maatwerk voor elke aanvraag veel (procedure) tijd en dat is voor de initiatiefnemers en voor de gemeenten niet wenselijk.

Het meest wenselijk is om de belangen van initiatiefnemers die elementen willen verwijderen te koppelen aan grondeigenaren die bereid zijn nieuwe elementen te plaatsen om zo het landschap te versterken. Alle individuele aanvragen moeten uiteindelijk leiden tot een beter functionerend en herkenbaar landschap. Om dit te bereiken is de casco-benadering ontwikkeld. Eerst is de methode als pilot uitgewerkt voor de gemeente Tubbergen (Maas en Boers, 2010). In 2011 is het casco voor geheel Noordoost-Twente uitgewerkt. Dit rapport beschrijft deze uitwerking.

1.2 Wat beoogt de casco-benadering?

Met de in dit rapport beschreven casco-benadering beschikken de provincie Overijssel en de gemeenten van Noordoost-Twente over een generieke methode om vorm te geven aan de doelen voor het Nationaal Landschap: behoud en ontwikkeling van het landschap inclusief al haar functies. In relatie tot het provinciaal beleid is de casco-benadering een middel om invulling te geven aan het fenomeen 'ruimtelijke kwaliteit' en uitvoering aan de kwaliteitsagenda van de Omgevingsvisie van de provincie Overijssel. Voor de gemeenten is de casco-benadering een instrument om vooraf duidelijkheid te geven aan initiatiefnemers in plaats van bij elke aanvraag maatwerk te verrichten met een onzekere uitkomst.

De casco-benadering kan ook de vorm krijgen van lokale gebiedsontwikkeling waarbij partijen die elementen willen verwijderen in contact komen met partijen die landschapselementen willen 'ontvangen' op hun grond. Zowel particulieren, bedrijven en overheden als waterschappen en gemeenten kunnen deelnemen aan deze lokale gebiedsontwikkeling. Ook publieke doelen kunnen profiteren van de casco-benadering. Zo kunnen doelen voor de Kaderrichtlijn Water dichterbij komen als er compensatie plaatsvindt langs waterlopen.

De casco-benadering leidt tot een landschap waarin de afzonderlijke landschapstypen beter van elkaar te onderscheiden zullen zijn. Hierdoor wordt de variatie van landschappen in Noordoost-Twente beter beleefbaar en geeft ook richting aan toekomstige initiatieven. Voor elk landschapstype worden in de casco-benadering spelregels gehanteerd die richting geven aan toekomstige ontwikkelingen. Hierdoor ontstaat een differentiatie in de landschapstypen waardoor de landschappen voor bezoekers en bewoners herkenbaarder worden.

De nieuwe landschapselementen zijn onderdeel van een groenblauw netwerk in Noordoost-Twente dat verschillende landschapsdiensten kan vervullen, zoals:

- Bijdrage aan de waterkwaliteit van waterlopen (door beschaduwning).
- Verbindingsfunctie voor flora en fauna.
- Houtopbrengst voor biobrandstof door beheer.
- Verhogen van de recreatieve waarde.

(zie Opdam 2009 voor een beschrijving van het denken in landschapsdiensten).

In de pilot voor Tubbergen is aangetoond dat de casco-benadering de levensvatbaarheid en duurzaamheid van leefgebieden voor verschillende diersoorten vergroot. Dit geldt niet alleen voor het groene netwerk, maar ook voor de combinatie van blauw en groen. Door landschapsfuncties met natuurdoelen te combineren, zoals de realisatie van ecologische verbindingzones (EVZ), wordt het groenblauwe netwerk verder versterkt (Maas en Boers, 2010).

1.3 Opbouw van de casco-benadering voor Noordoost-Twente

De landschapstypen van Noordoost-Twente vormen het uitgangspunt van de casco-benadering, samen met de ontwikkeling die deze landschappen hebben doorgemaakt (dynamiek). Samen bepalen zij de ontwikkelingsrichting voor het toekomstige landschap. Dit is in overeenstemming met de catalogus gebiedskenmerken van de provincie Overijssel, waar de kenmerken van de agrarische cultuurlandschappen leidend zijn voor nieuwe ontwikkelingen (provincie Overijssel, 2009).

Elk landschapstype heeft een eigen kenmerkende structuur van opgaande beplantingen. Deze structuur is het casco van het landschap. De mate waarin dit casco nog intact is, is afhankelijk van de landschapsdynamiek. Voor elk landschapstype is aan de hand van 'bouwstenen' voor elk opgaand groen landschapselement bepaald of het een onderdeel is van de kenmerkende structuur van dat betreffende landschap, het casco, of niet. Daarnaast is de gewenste kavelgrootte voor een toekomstgerichte agrarische bedrijfsvoering per landschapstype vastgesteld en zijn richtlijnen geformuleerd voor de versterking van het agrarische cultuurlandschap.

In hoogdynamisch landschappen zijn robuuste elementen op (nieuwe) hoofdstructuurlijnen te verkiezen boven lokaal herstel van kleinschalig agrarisch cultuurlandschap. In de matig dynamische gebieden liggen kansen voor behoud en herstel van de oorspronkelijke hoofdstructuren van het agrarische cultuurlandschap. In de laag dynamische gebieden ligt de focus op behouden, en waar nodig op herstellen van landschapsstructuren.

In de praktijk werkt de casco-benadering met het principe dat landschapselementen die tot het casco behoren niet verplaatst mogen worden. De landschapselementen buiten het casco mogen wel verplaatst worden, mits voldaan is aan de spelregels voor compensatie. Het effect is duidelijkheid vooraf voor de initiatiefnemer en de gemeente. Alleen voor huiskavels van agrarische bedrijven kan een zwaardere procedure gevolgd worden waarin de gemeente beoordeelt of een initiatiefnemer een casco-element toch mag verplaatsen.

2 Casco uitgewerkt

2.1 Landschapstypen van Noordoost-Twente

Wie naar de kaart van Noordoost-Twente kijkt kan veel verschillende landschapstypen onderscheiden. Deze variatie in landschappen is ontstaan doordat bewoners het landschap door de eeuwen heen juist daar ontgonnen waar het bestaansmogelijkheden bood voor bewoning en landbouw. Zo zijn er landschappen die al vele honderden jaren geleden in cultuur gebracht zijn, maar ook landschappen die pas in de twintigste eeuw in cultuur gebracht zijn. Deze landschapstypen zijn uitgebreid beschreven in de Omgevingsvisie en de bijbehorende Gebiedskenmerkencatalogus van de provincie Overijssel. Wij volstaan in deze studie met een samenvatting van de kenmerken van de landschappen (zie bijlage 1). De kaart met landschapstypen is het eerste onderdeel van de casco-benadering.

Voor de begrenzing van de landschapstypen is naast de hierboven genoemde kwaliteitskaders gebruik gemaakt van het Landschapsontwikkelingsplannen, historische kaarten uit ca. 1900 (Bonnekaart), de Bodemkaart van Nederland (1:50.000) en de Geomorfologische kaart van Nederland (1:50.000). Tijdens het begrenzen van de landschapstypen is gelet op het (historisch) landgebruik, het verkavelingspatroon, de kavelvorm en -grootte, de beplantingsstructuur, de bodem en het reliëf.

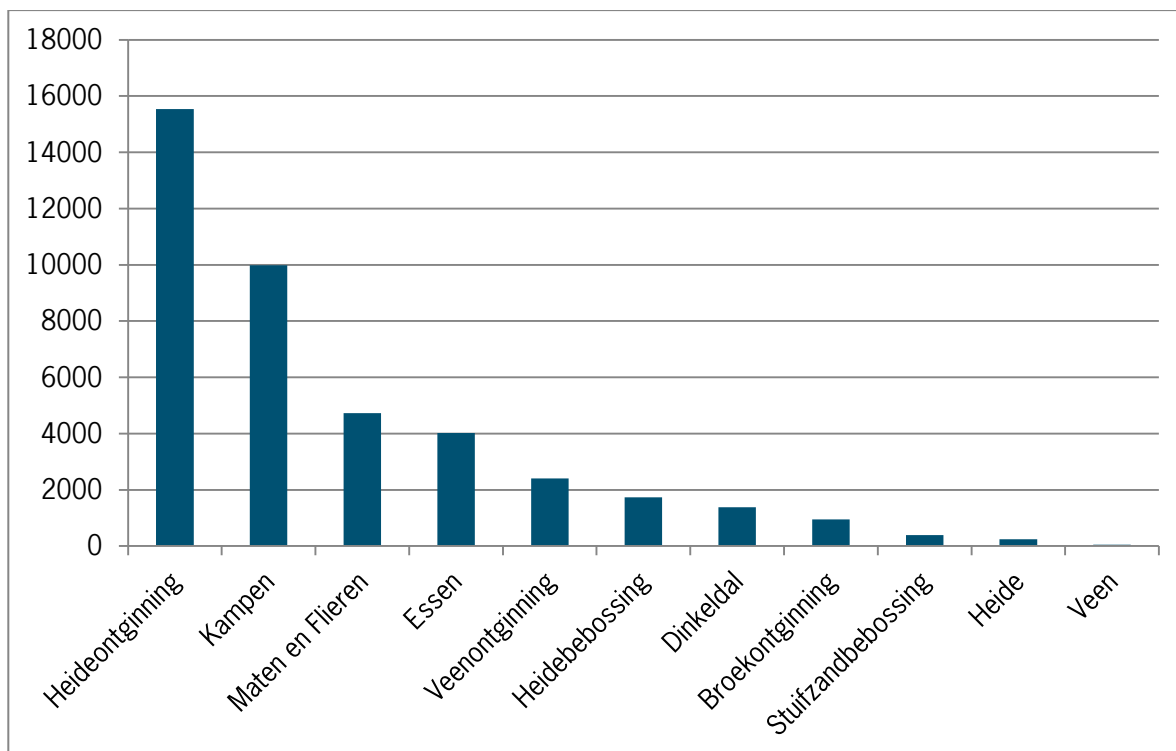
Dit levert een elftal landschapstypen voor Noordoost-Twente op. Van deze elf typen vallen zeven typen onder de casco-benadering. Dit zijn de volgende landschappen:

- Essen
- Kampen
- Maten en flieren
- Heideontginning
- Veenontginning
- Broekontginning
- Dinkeldal

De overige vier typen vallen niet onder de casco-benadering omdat het om natuurgebieden of boscomplexen gaat die onder de boswet vallen (> 0,5 hectare). Het zijn de volgende landschappen:

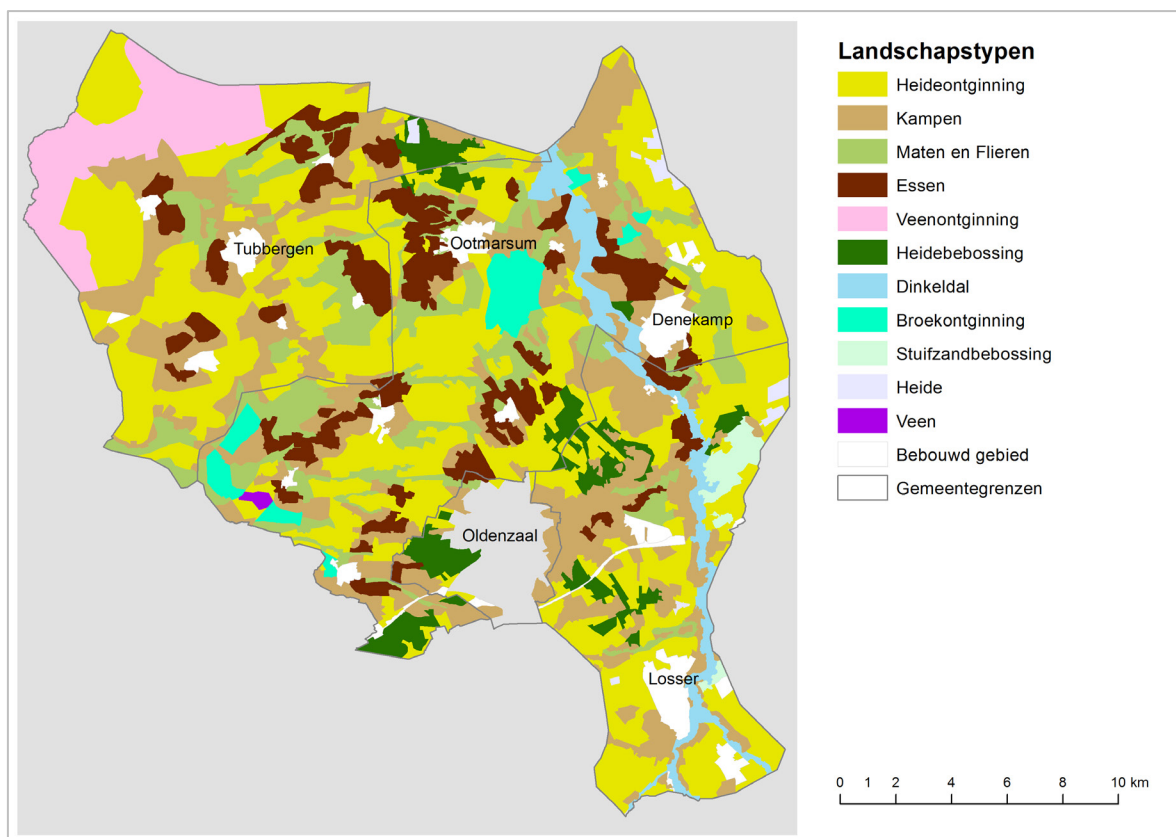
- Stufzandbebossing
- Heidebebossing
- Heide
- Veen

Figuur 1 laat zien dat de heideontginningen en kampenlandschappen verreweg het grootst in omvang zijn in Noordoost-Twente.

Figuur 1

Heideontginningen en kampenlandschappen zijn verreweg het grootst in omvang in Noordost-Twente.

Figuur 2

Noordoost-Twente herbergt een groot aantal landschapstypen die een eerste basis vormen van de casco-benadering.

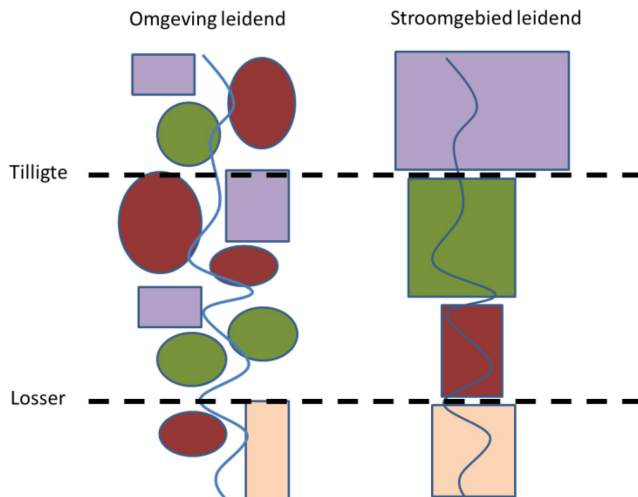
De kenmerken van de landschapstypen zijn beschreven in bijlage 1. Alleen het landschapstype 'Dinkeldal' is hieronder uitgewerkt, omdat het een aparte positie inneemt in de landschapstypen. Dit komt omdat binnen het Dinkeldal de eerder genoemde landschapstypen als 'Kampen' ook voorkomen, maar toch specifieke eigenschappen hebben die gerelateerd zijn aan de Dinkel.

2.2 Dinkeldal uitgelicht

Het Dinkeldal is een typisch Twents landschap met alle kenmerken van de hiervoor beschreven landschappen, maar met een eigen karakter. De patronen van opgaande groene landschapselementen in het dal zijn, naast de agrarische ontginningsgeschiedenis van landschappen waar het riviertje doorheen stroomt (heideontginning, kampen, maten en broekontginning) bepaald door de rivierdynamiek van de Dinkel zelf. Gedreven door erosie- en sedimentatieprocessen migreerde de bedding van de Dinkel door het dal. Stijlranden werden gevormd, oeverwallen opgeworpen en gebogen en slingerende restbeddingen bleven in de dalvlakte achter; deze morfologische elementen waren mede sturend voor de inrichting en het agrarisch gebruik van het Dinkeldal. Singels en houtwallen volgen de stijlranden en oude lopen van het riviertje. In de natte laagten lagen broekbosjes en ook de oever van het riviertje was met bosstruweel begroeid en lag als een grillig groen-blauw lint in het landschap. Lokaal vinden de landschapsvormende processen nog steeds plaats (oeverwalvorming) maar op verschillende plaatsen is de oever van de Dinkel vastgelegd, waardoor het riviertje zijn loop nog maar beperkt kan verleggen.

Op het meest gedetailleerde landschapsniveau beschouwd, komen de meeste landschapstypen min of meer verspreid langs de Dinkel voor (figuur 3, linker deel van de figuur). Nemen we iets meer afstand dan zien we

dat de landschappen direct grenzend aan de Dinkel zich stroomafwaarts logisch opeenvolgen van heideontginning in kampen, van kampen naar maten en tenslotte broekontginningen, met in alle landschappelijke zones de typische Dinkel kenmerken, die samenhangen met de natuurlijke dynamiek van het riviertje (figuur 3 rechterdeel) .

Figuur 3

Het Dinkeldal kan volgens twee verschillende landschappelijke concepten ingedeeld worden.

De kenmerken van de vier landschappelijke zones in het Dinkeldal zijn beschreven in bijlage 1.

2.3 Kuiperberg uitgelicht

Het samenhangende complex van essen, kampen en beekdalen en jonge ontginningen op de flanken van de Twentse stuwwallen is het onderwerp geweest van een pilotproject. Deze pilot is gebruik om de bouwstenen te ontwikkelen voor essen- en matenlandschappen en jonge ontginningen. Een uitgebreide beschrijving is te vinden in een aparte rapportage (Maas en Boers, 2011), in dit rapport zijn alleen een inleiding en de bouwstenen opgenomen.

Eén van de drie kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Noordoost-Twente bestaat uit het samenhangende complex van essen, kampen en beekdalen en jonge ontginningen. Het stuwwallandschap ten westen van de kern van Ootmarsum, omvat deze kernkwaliteit en is één van de 'toppers' van het Nationaal landschap Noordoost-Twente. Er liggen grote aaneengesloten escomplexen omzoomd door beekdalen met beeklopen die door bronnen worden gevoed, tegen een decor van heideontginningsbossen. Het stuwwal-reliëf met hoogteverschillen tot 50 meter accentueert de verschillende landschappen en leidt tot prachtige vergezichten. In dit gebied, het onderzoeksgebied van deze studie, worden langs diverse sporen plannen gemaakt en maatregelen voorbereid en al uitgevoerd, om de bovengenoemde kernkwaliteiten van het landschap te versterken en te ontwikkelen. Eén van deze projecten is het plan Kuiperberg van de gemeente Dinkelland waar o.a. in het kader van Terug naar de Bron enkele bronnen hersteld worden.

Hoe zit het nu met de samenhang in dit landschap? Waar kun je samenhang aan herkennen? In de pilot Kuiperberg hebben we met landschapsanalyse een onderlegger gemaakt die de oorspronkelijke landschappelijke samenhang tussen de essen (en kampen) én de beekdalen én de jonge heideontginningen

beschrijft en richting geeft aan maatregelen die deze samenhang in de huidige context beoogt te versterken. Hiertoe zijn richtlijnen en bouwstenen geformuleerd, die opgenomen zijn in de casco-benadering voor geheel Noordoost-Twente.

Richtlijnen

Om een nieuwe actuele invulling te geven aan het begrip samenhang in het essenlandschap is het noodzakelijk om te kijken naar de huidige functies van het landschap op de stuwwal van Ootmarsum en de functionaliteit van de verschillende onderdelen van het landschap. Was het essenlandschap anno 1900 nog een samenhangend landbouwsysteem, het landschap in 2011 is een systeem waarin meerdere functies een rol spelen: landbouw, ecologie en recreatie en toerisme. In grote lijnen is het abiotische systeem van een stuwwal met plateaus, hellingen en dalen en een complexe geologische opbouw onveranderd gebleven. Ook geohydrologisch functioneren de processen van inzijging en het opkwellen van water in bronnen nog steeds. De kansen voor herstel van samenhang in het landschap zijn groot als we de verschillende functies aan laten sluiten op die onderdelen van het landschap waar de potenties voor een duurzame ontwikkeling van de functies (in de toekomst) het grootst zijn. Daarnaast moeten we rekening houden met de invloed die de functies op elkaar hebben. Door het agrarische cultuurlandschap, inclusief de halfnatuurlijke onderdelen daarvan, aan te laten sluiten bij het abiotische landschap ontstaat een ruimtelijk harmonie (samenhang) die door de recreant wordt herkend en gewaardeerd.

Samenvattend kunnen we de volgende algemene richtlijnen opstellen voor de versterking van het samenhangende complex van essen, beekdalen en jonge ontginningen:

- vergroten van de diversiteit tussen de verschillende onderdelen van het samenhangende essenlandschapcomplex;
- aansluiten op de geomorfologische en bodemkundige opbouw van het landschap;
- aansluiten op de actuele functionaliteiten van het landschap;
- versterken van en aansluiten bij de ecohydrologische werking van het systeem;
- versterken van de grenzen tussen de verschillende onderdelen van het samenhangende essenlandschapcomplex;
- ontwikkelen van een adequaat beheer (bv. cyclisch hakhoutbeheer) om de diversiteit in het halfopen essenlandschap te behouden.

De praktische uitwerking hiervan is dat op de essen volledig ruimte is voor de landbouw. De openheid van de es wordt gewaarborgd door intensief landbouwkundig gebruik. Door de ligging van de esgronden op de flanken van de stuwwal kan het stuwwalreliëf beleefd worden en blijven vergezichten gewaarborgd. Meststoffen kunnen opgevangen worden in esrandbeplantingen zodat de invloed op de natuur in aangrenzende gebieden beperkt blijft. De beekdalen zijn qua schaal en hydrologie minder geschikt voor modern landbouwkundig gebruik. Integendeel, er liggen grote potenties voor herstel van bronnen en de bijbehorende ecologische waarden. Bron- en beekdalherstel hebben prioriteit in het herstel van de samenhang in het essenlandschap. De noodzaak om bronbeken voor een optimale ecologische kwaliteit te beschaduwten sluit aan bij de landschappelijke ambitie om de beekdalen met beekbegeleidende beplanting te accentueren. Om wateroverlast door piekafvoeren in benedenlopen van beekdalen te verkleinen worden beekdalen met houtwallen in compartimenten verdeeld.

Het heideontginningslandschap op de stuwwal van Ootmarsum is in zekere zin een multifunctioneel landschap. De heideontginningen op de betere gronden op de flanken van de stuwwal zijn qua schaal en bodemgesteldheid geschikt voor de landbouw. Voor de heidebebossingen kan omvorming van bos naar heide de infiltratie van water in de stuwwal laten toenemen en dit komt ten goede aan de bronnen. Dit geldt ook voor landbouwgronden bovenop het stuwwalplateau.

De richtlijnen zijn vertaald in bouwstenen per landschapsonderdeel (zie bijlage 2).

2.4 Landschapsdynamiek van Noordoost-Twente

De landschappen in Noordoost-Twente hebben de laatste decennia elk een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Er zijn landschappen die meegegaan zijn met de schaalvergroting in de landbouw en landschapstypen waar in dezelfde periode weinig veranderd is en alles daartussen. Deze verschillen worden in de casco-benadering ook meegenomen omdat ze bepalend zijn voor de toekomstige ontwikkelingsrichtingen van de landschappen. De verschillen in veranderingen worden in deze paragraaf gevat onder het begrip 'landschapsdynamiek'.

Om zicht te krijgen op de landschapsdynamiek is een kaart gemaakt waarop Noordoost-Twente is ingedeeld in drie klassen van dynamiek:

- Laag: hoofdstuur gaaf, secundaire structuur weinig veranderd tot onveranderd
- Matig: hoofdstuur weinig veranderd, secundaire structuur sterk veranderd
- Hoog: hoofdstuur en secundaire structuur matig tot sterk veranderd.

Om deze dynamiek te bepalen is gekeken naar de veranderingen in de landschapsstructuur in de periode 1900 tot heden. Deze periode is om twee redenen gekozen. In de eerste plaats is dit de periode waarin het historische agrarische cultuurlandschap optimaal was ontwikkeld en in de tweede plaats zijn er goede kaartbronnen (Bonnekaart) voor deze periode beschikbaar. De grootste veranderingen in het landschap zijn vanaf 1960 opgetreden, door ontwikkelingen in de agrarische bedrijfsvoering en daarmee ook in het landschap.

De landschapsdynamiek kunnen we aflezen aan de verandering in de structuur, het casco of raamwerk van het landschap. Elk landschapstype wordt gekenmerkt door een hoofdstuur bestaande uit de infrastructuur en de ontginningsstructuur: regelmatige of onregelmatige blokken of een strokenverkaveling. Op een lager niveau wordt aan de hand van de dichtheid van het netwerk van lijnvormige elementen tussen de hoofdstuur de schaal van het landschap bepaald. Deze is net als het landschapstype gekoppeld aan de abiotische condities. Naarmate bijvoorbeeld een veengebied natter was, werd de dichtheid aan sloten en greppels om het water te beheersen groter en daarmee het landschap kleinschaliger van structuur.

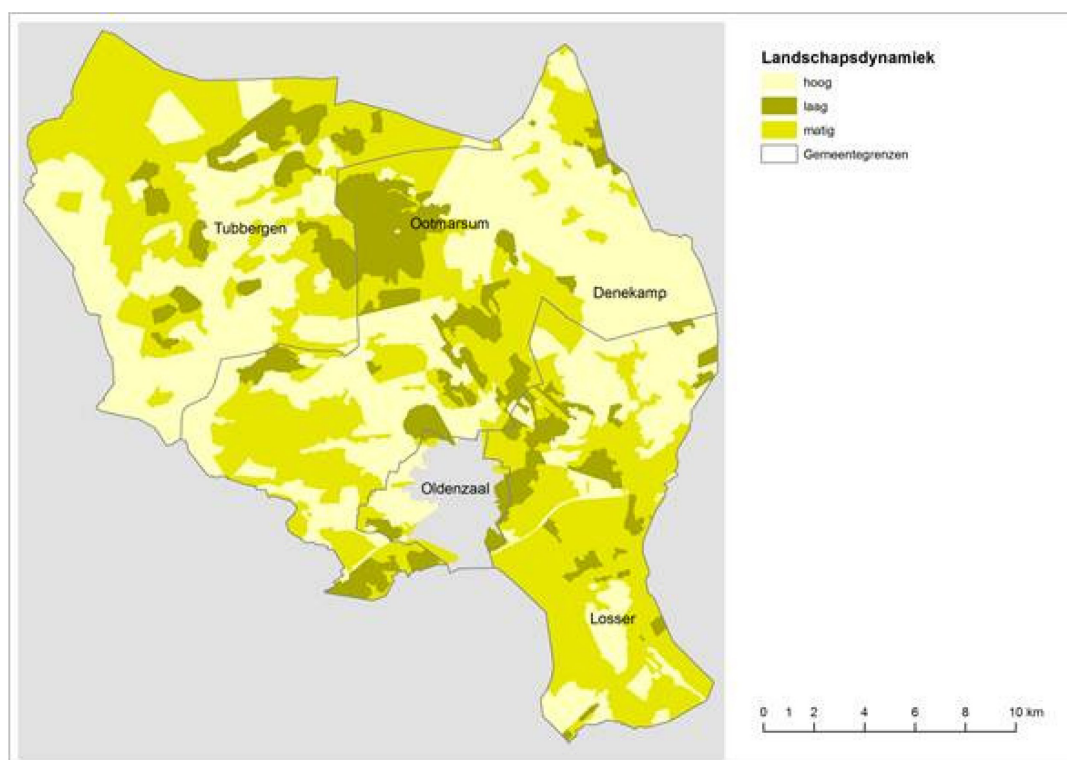
We hebben drie dynamiek-niveaus gehanteerd:

De landschapsdynamiek is in beeld gebracht door een vergelijking te maken tussen de Bonnekaart van 1900 en luchtfoto's uit 2008 (Eurosense B.V., 2008). Hieronder volgen een aantal voorbeelden van de dynamiekklassificatie voor het maten- en flierenlandschap, het kampenlandschap en het heideontginningslandschap (figuur 4). Figuur 5 laat voor heel Noordoost-Twente de indeling zien in de dynamiekklassen.

Figuur 4

Dynamiek in het Maten en flierenlandschap. Vlnr: lage dynamiek, matige dynamiek en hoge dynamiek (bron: Bonnekaart 1900 en Eurosense B.V. 2008).

Figuur 5

De landschapsdynamiek is bepalend voor de toekomstige ontwikkelingsrichtingen van de verschillende landschapstypen.

2.5 Nieuwe richtingen voor het landschap

De ontwikkelingsrichting van de landschap in Noordoost-Twente wordt in de casco-benadering bepaald door een combinatie van de landschapstypen (paragraaf 2.1) en de landschapsdynamiek (paragraaf 2.4). Zo leent een hoog dynamische heideontginning zich beter voor veel ruimte voor schaalvergroting in de landbouw in de combinatie met de realisatie van nieuwe landschapsstructuren dan een laag dynamisch matenlandschap. In dat laatste geval ligt het meer voor de hand om de bestaande structuren te versterken en geen ruimte te bieden aan schaalvergroting in de landbouw.

Elk landschapstype heeft een eigen kenmerkende structuur van opgaande beplantingen. Deze structuur is het casco van het landschap. De kenmerken per landschapstype zijn beschreven in bijlage 1. De mate waarin het casco nog intact is, is afhankelijk van de landschapsdynamiek (zie paragraaf 2.4). Voor elk landschapstype is aan de hand van 'bouwstenen' voor elk opgaand groen landschapselement bepaald of het een onderdeel is van de kenmerkende structuur van dat betreffende landschap, het casco, of niet.

Daarnaast is de gewenste kavelgrootte voor een toekomstgerichte agrarische bedrijfsvoering per landschapstype vastgesteld en zijn richtlijnen geformuleerd voor de versterking van agrarische cultuurlandschap. Voor alle opgaande groene elementen binnen Noordoost-Twente gelden de volgende uitgangspunten:

- De landschapsdiversiteit wordt minimaal behouden en zo mogelijk versterkt.
- Het totaal netto areaal opgaand groen blijft ten minste gelijk (situatie volgens luchtfoto 2008).
- Alle opgaande groene elementen die binnen de begrenzing van Natura 2000 vallen behoren tot het casco van het landschap.
- Verwijderen van groene opgaande elementen die geen deel uit maken van het casco is toegestaan, mits gecompenseerd volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel. Compensatie vindt plaats op 'ontbrekende' delen van het casco.
- Compensatie van groene opgaande elementen kan plaats vinden binnen geheel Noordoost-Twente volgens de richtlijnen van de compensatieladder.
- Nieuwe gecompenseerde landschapselementen worden opgenomen in het casco.

De bouwstenen zijn opgesteld per combinatie van landschapstype en dynamiekklasse (laag, middel, hoog). De lijst met bouwstenen per combinatie is opgenomen in bijlage 2. Hieronder wordt een uitgewerkt voorbeeld voor de bouwstenen van het kampenlandschap, met een hoge dynamiek, beschreven. Door de hoge dynamiek zijn in deze combinatie veel groene elementen van de oorspronkelijk kleinschalige structuur verdwenen. Het casco richt zich daarom niet zozeer op het herstel van de kleinschaligheid, maar meer op de versterking van de hoofdstructuur. Dit kan door nieuwe (te compenseren) elementen te koppelen aan beeklopen. Deze nieuwe elementen worden zoveel mogelijk aangesloten op de nog gave delen van de hoofdstructuur. Zo ontstaat ook een netwerk van groene elementen dat mede een functie heeft om de ecologische verbindingen te versterken. Verder is het casco gericht op het open houden van de éénmans-essen, met een versterking van de randen. Tot slot wordt met de bouwstenen zoveel mogelijk gestreefd naar een kavelgrootte van 5-10 hectare.

Voorbeeld bouwstenen kampenlandschap hoog dynamisch: open onregelmatige blokverkaveling

- gave bestaande groene elementen in de hoofdstructuur vormen het casco;
- oorspronkelijke kleinschalige structuur wordt vervangen door nieuwe structuur;
- grootschalige onregelmatige blokverkaveling aansluitend op de gave onderdelen van de hoofdstructuur;
- nieuwe elementen worden gekoppeld aan beeklopen (versterking ecologische samenhang; EVZ);
- nieuwe elementen niet alleen lijnvormig, maar ook in de vorm van kleine hakhoutbosjes < 0.5 ha;
- opgaande groene elementen niet zijnde het casco kunnen gebruikt worden om de nieuwe hoofdstructuur te versterken volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel;
- éénmans-essen in het kampenlandschap worden open gehouden; de randen worden versterken en daarbij wordt aansloten op de geomorfologie;
- gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 5-10 ha.

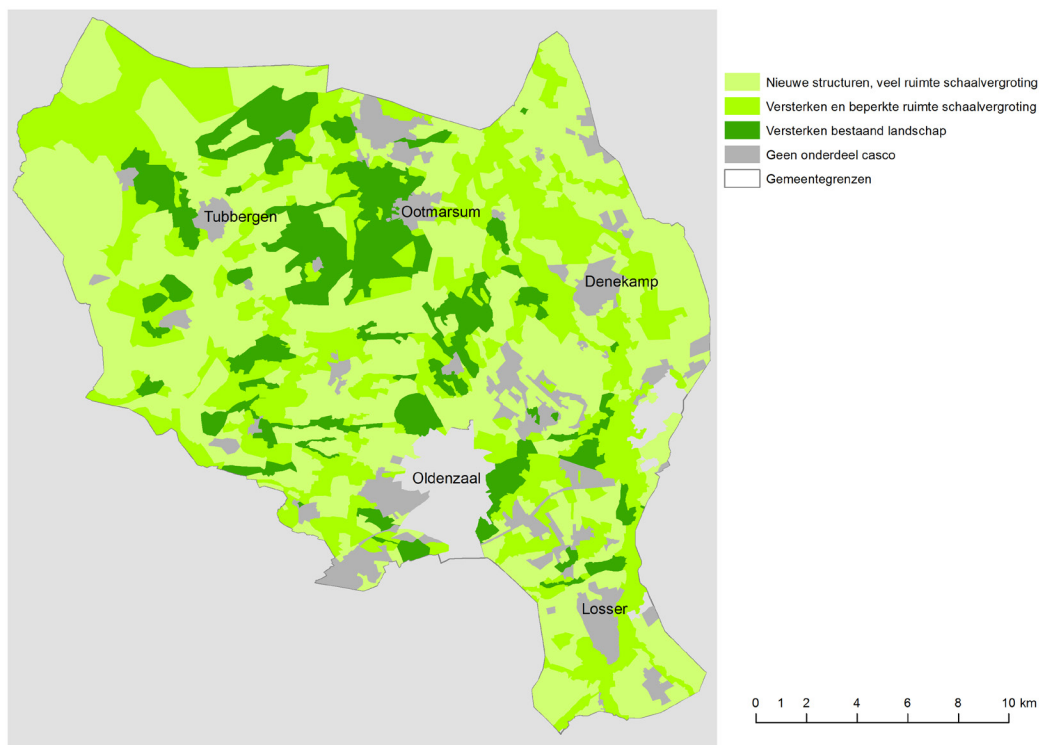
2.6 Goed boeren in Noordoost-Twente

In het Ontwikkelingsperspectief voor het Nationale Landschap Noordoost-Twente hebben de betrokken partijen de ambitie uitgesproken om de tendens van schaalvergroting in de grondgebonden landbouw zodanig vorm te geven dat deze niet ten koste gaat van de kwaliteit van het landschap (provincie Overijssel, 2006). De casco-benadering is één invulling van deze ambitie omdat het vooraf aan initiatiefnemers duidelijkheid geeft over de plekken waar ruimte is voor schaalvergroting door groene landschapselementen te verwijderen en ook waar deze weer gecompenseerd kunnen worden. Het casco geeft aan in welke gebieden behouden en versterken van landschapselementen aan de orde zijn en waar meer ruimte is voor schaalvergroting en nieuwe structuren, volgens de spelregels van de casco-benadering.

De combinatie van landschapstypen, dynamiek en bouwstenen geeft aan in welke gebieden ruimte is voor schaalvergroting en nieuwe structuren en waar het accent ligt op behouden en versterken. Hiervoor is de volgende indeling gehanteerd:

- Behouden, geen ruimte voor schaalvergroting.
- Versterken en beperkte ruimte voor schaalvergroting.
- Nieuwe structuren, veel ruimte voor schaalvergroting.

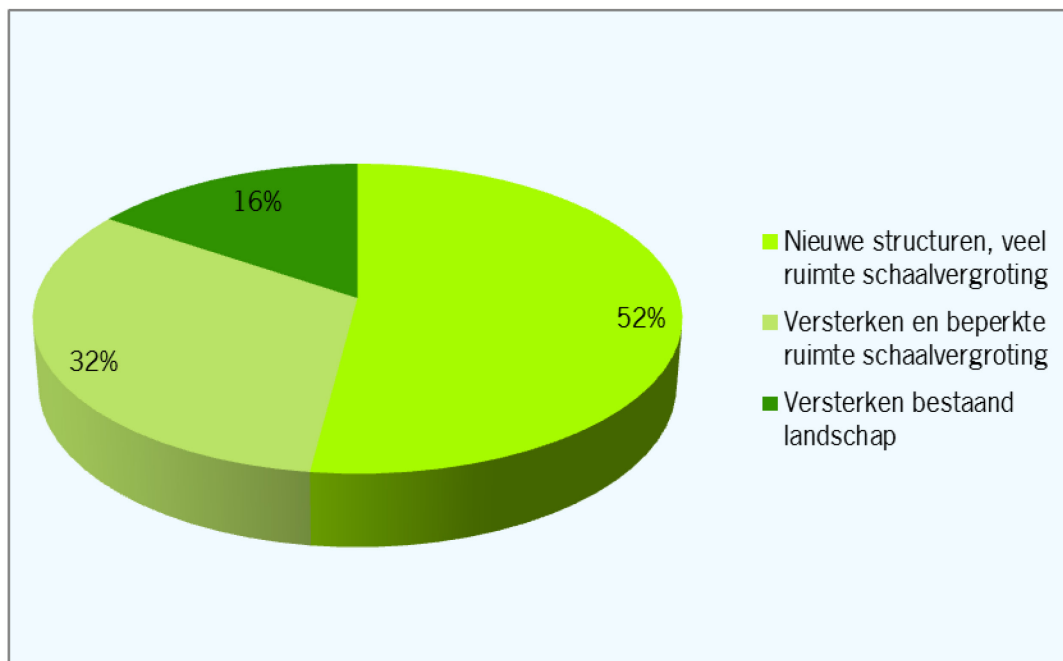
Een voorbeeld is een sterk veranderde heideontginning. Deze ontginning valt onder de categorie 'Nieuwe structureren, veel ruimte voor schaalvergroting'. In deze gebieden is bij het opstellen van het casco veel ruimte geschapen voor grote kavels en zijn te compenseren landschapselementen vooral ingetekend langs wegen en waterlopen. Een ander voorbeeld is het weinig veranderd matenlandschap. Hier ligt het accent op het behouden en versterken van de bestaande structuren. Hier is geen ruimte voor schaalvergroting gemaakt in het casco, alle landschapselementen behoren tot het casco. Figuur 6 geeft inzicht in de ligging van deze gebieden.

Figuur 6

De landschapsdynamiek is bepalend voor de toekomstige ontwikkelingsrichtingen van de verschillende landschapstypen.

Uit de verdeling van de drie categorieën voor geheel Noordoost-Twente komt naar voren dat 52% van het gebied veel ruimte biedt voor schaalvergroting en het creëren van nieuwe structuren. Vervolgens is 32% van het gebied vooral gericht op het versterken van de bestaande structuren, met een beperkte ruimte voor schaalvergroting. Tot slot is 16% gericht op behoud, zonder ruimte voor schaalvergroting (zie figuur 7).

Figuur 7

Het grootste deel van Noordoost-Twente biedt ruimte aan schaalvergroting in ruil voor versterking van het casco.

3 Casco-benadering in de praktijk

3.1 Inleiding

De landschapstypen van Noordoost-Twente vormen het uitgangspunt van de casco-benadering, samen met de ontwikkeling die deze landschappen hebben doorgemaakt (dynamiek). Samen bepalen zij de ontwikkelingsrichting voor het toekomstige landschap. Dit is in overeenstemming met de catalogus gebiedskenmerken van de provincie Overijssel, waar de kenmerken van de agrarische cultuurlandschappen leidend zijn voor nieuwe ontwikkelingen (provincie Overijssel, 2009).

Elk landschapstype heeft een eigen kenmerkende structuur van opgaande beplantingen. Deze structuur is het casco van het landschap. In de praktijk werk de casco-benadering met het principe dat landschapselementen die tot het casco behoren niet verplaatst mogen worden. De landschapselementen buiten het casco mogen wel verplaatst worden, mits voldaan wordt aan de spelregels voor compensatie. Het effect is duidelijkheid vooraf voor de initiatiefnemer en de gemeente. In dit document zijn de beleidsregels voor de casco-benadering uitgewerkt.

3.2 Alleen voor lijnvormige landschapselementen

De casco-benadering regelt het verwijderen en compenseren van lijnvormige landschapselementen zoals vermeld op de casco kaart. De kaart beslaat het buitengebied van de gemeenten Tubbergen, Dinkelland, Losser en Oldenzaal, voor zover dit binnen de grenzen van het Nationaal Landschap Noordoost-Twente ligt. De betrokken gemeenten herzien de casco-kaart jaarlijks.

De regels van de casco-benadering gelden niet voor:

- Punt elementen (zoals poelen en solitaire bomen).
- Lijn elementen (zoals stijlranden en zandwegen).
- Beplanting binnen bouwblokken/bebouwde kom.
- Boomgaarden.
- Bos groter dan 0,5 hectare.

Voor bovenstaande elementen en het beheer van casco elementen geldt het reguliere beleid van elke afzonderlijke gemeente.

3.3 Stappen van de casco-benadering

De basis voor de initiatiefnemer is de casco-kaart. Hierop staan drie typen elementen weergegeven, zie onderstaande tabel 1.

Tabel 1

Indeling van de casco-kaart.

Landschapstype	Opmerking
Elementen die tot het casco behoren	Mogen in principe niet verplaatst worden
Elementen die niet tot het casco Behoren	Mogen verplaatst worden, als aan de regels van de casco-benadering wordt voldaan
Te compenseren elementen	Locaties waar de initiatiefnemer de elementen heen kan verplaatsen.

Een initiatiefnemer kan met de casco-kaart zelf beoordelen of zijn landschapselement tot het casco behoort of niet, daaruit volgen drie mogelijke aanvragen op basis van het casco, dit zijn:

1. **Regulier casco:** het te verwijderen element is geen casco en de initiatiefnemer compenseert op een lijn uit de casco-kaart.
2. **Afwijking van de compensatie:** het te verwijderen element is geen casco, maar de initiatiefnemer wil compenseren op een andere plek dan aangegeven op de casco-kaart.
3. **Afwijking van het casco:** het te verwijderen element behoort tot het casco en het te compenseren element ligt of op de casco-kaart, zo niet dan is de een aanvraag een combinatie met situatie 2 (afwijking compensatie).

3.4 Reguliere casco-aanvraag

Er is sprake van een reguliere casco-aanvraag als:

- Het te verwijderen element geen casco.
- De initiatiefnemer compenseert op een compensatie-lijn uit de casco-kaart.

Een initiatiefnemer moet hierbij aan de volgende eisen voldoen:

- De initiatiefnemer moet zich als houden aan de eisen die de Flora- en faunawet stelt. Deze verplichting staat los van het casco, maar geldt voor elke ingreep in het landelijk gebied De onderzoekskosten die voortvloeien uit deze verplichting zijn voor rekening van de initiatiefnemer.
- De initiatiefnemer dient een aanvraag in voor een omgevingsvergunning via het omgevingsloket, onderbouwd met een compensatieplan (met daarin een beplantingsplan), volgens de regels van de compensatie. De kosten voor kap en compensatie zijn voor rekening van de initiatiefnemer.
- Indien het te verwijderen element op een wallichaam staat is de initiatiefnemer verplicht een ontgrondingsvergunning aan te vragen bij de provincie. De reden is het ontbreken van de ontgrondingenwet in de WABO, waardoor een aanvraag via het omgevingsloket niet mogelijk is.
- De gemeente (en eventueel de provincie) toetsten de aanvraag aan de regels van de casco-benadering en handelen de aanvraag verder af.
- De initiatiefnemer krijgt bij gunning zowel een omgevingsvergunning als een ontgrondingsvergunning van de provincie, in geval van het verwijderen van een wallichaam.

3.5 Aanvraag met afwijking van de compensatie

Er is sprake van een afwijking van de compensatie als een initiatiefnemer op een andere locatie wil compenseren dan staat aangegeven op een lijn uit de cascokaart.

Deze aanvraag is gelijk aan een reguliere aanvraag met de volgende uitzondering:
De initiatiefnemer dient een alternatief compensatieplan in.

De gemeente zal dit alternatieve compensatieplan toetsen aan de bouwstenen van de casco-benadering (zie bijlage). Elke gemeente hanteert hiervoor een eigen procedure voor advies (zo heeft de gemeente Tubbergen een Kapcommissie). Eventueel kunnen gemeenten Landschap Overijssel benaderen voor een advies.

3.6 Aanvraag met afwijking van het casco

Er is sprake van een afwijking van het casco als een aanvrager een verzoek doet tot het verwijderen van een casco-element.

Het is niet toegestaan om een casco-element te verwijderen. Een initiatiefnemer kan alleen een onderbouwd verzoek doen om een landschapselement dat tot het casco behoort te verwijderen als:

- Het casco-element op een huiskavel van een volwaardige agrarisch bedrijf staat (een huiskavel betreft het samenstel van aaneengesloten percelen, erf met stallen en weilanden waarop de beweiding plaats kan vinden, dat wordt begrensd door de percelen in gebruik bij derden of door niet overschrijdbare openbare wegen en waterwegen).

Bij dit verzoek hoort een procedure die op de volgende punten afwijkt van een reguliere casco-aanvraag:

- De initiatiefnemer toont aan dat het casco-element staat op een huiskavel van een volwaardig agrarisch bedrijf.
- In de jaren 2012/2013 stuurt de initiatiefnemer samen met de aanvraag een advies mee van Landschap Overijssel hoe het verwijderen en compenseren past binnen de bouwstenen van de casco-benadering. De kosten voor dit advies komen voor 50% voor rekening van de initiatiefnemer. Landschap Overijssel stuurt het advies naar de initiatiefnemer met een afschrift aan de betreffende gemeente.
- Na 2013 kan een initiatiefnemer zelf een externe adviseur kiezen onder de voorwaarde dat deze ervaring heeft in het uitvoeren van natuurtoetsen en deze uitgaat van de principes en bouwstenen van de casco-benadering.
- Burgemeester & Wethouders van de betreffende gemeente beoordelen de onderbouwde aanvraag.

3.7 Spelregels voor compensatie

Om het groene kleinschalige karakter van het landschap niet alleen te behouden maar ook te versterken is een compensatiefactor opgesteld (tabel 2). Lijnvormige beplantingen worden voor minimaal de bestaande lengte als lijnvormige beplantingen gecompenseerd. De extra-compensatie kan eventueel ook in de vorm van kleine vlakvormige elementen plaatsvinden, bijvoorbeeld hakhout- of beekbegeleidende bosjes kleiner dan 0,5 hectare. Voor de exacte bepaling van lengte en oppervlakte heeft Landschap Overijssel een methodiek ontwikkeld. Vlakvormige beplantingen kunnen ook in de vorm van lijnvormige elementen worden gecompenseerd. Hoe de compensatie wordt vormgegeven wordt in principe bepaald door het landschap waar de compensatie wordt gerealiseerd.

De algemene uitgangspunten voor de compensatie zijn:

- De te compenseren elementen kunnen in geheel Noordoost-Twente worden ingezet (gemeente overstijgend).
- Voor het bepalen van de omvang van de compensatie wordt het jaar 2000 als ijkmoment genomen. Het element zoals dat zichtbaar is op de luchtfoto van het jaar 2000 bepaalt de lengte die wordt gecompenseerd, tenzij de initiatiefnemer kan aantonen dat (een deel van) het element na 2000 met toestemming van de gemeente is verwijderd.
- De maatvoering van het te verwijderen en te compenseren element moet vastgesteld worden via de 'Richtlijnen objectivering casco in Noordoost-Twente' (Landschap Overijssel, 2012).

Als extra kwaliteit aan het compensatie-element wordt toegevoegd gaat de compensatiefactor omlaag, dus kwaliteit wordt beloond, via de volgende regels:

- Als een initiatiefnemer een singel compenseert in de vorm van een landschapselement met een wallichaam, dan is 1:1 compensatie voldoende
- Als van een gebroken lijnelement (losse fragmenten) door compensatie weer een doorlopend (aaneengesloten) element wordt gemaakt dan worden de compensatiefactor met een factor 0,2 verlaagd; 1,5-> 1,3; 1,3-> 1,1. Omdat nooit minder kan worden gecompenseerd dan er wordt verwijderd blijft de compensatiefactor 1,0 onveranderd.

Tabel 2

Compensatiefactoren per landschapstype.

Landschapstype	Compensatiefactor
Essen	1.5
Maten en flieren	1.5
Kampen	1.5
Dinkeldal	1.5
Veenontginning	1.3
Heideontginning	1.0
Broekontginning	1.0

In de casco-kaart zijn duidelijk gebieden te onderscheiden die versterkt kunnen worden. Om deze versterking in de meer kleinschalige gebieden te stimuleren is een volgorde afgesproken, de zogenaamde 'compensatieladder' (zie tabel 3). De compensatieladder is bedoeld om bij voorkeur te versterken in die landschappen waar het accent ligt op versterking van het kleinschalige karakter. Hiervoor zijn de landschapstypen ingedeeld in groepen. Dit betekent dat het compenseren plaatsvindt binnen dezelfde groep of in een landschapstype uit een groep die hoger staat in tabel 3.

Tabel 3

Compensatieladder per landschapstype.

Landschapstype	Compensatie rangorde
Essen	
Maten en flieren	
Dinkeldal	
Kampen	
Veenontginning	
Broekontginning	
Heideontginning	

Voorbeeld: Een initiatiefnemer verwijdert een element in het kampenlandschap volgens de regels van de casco benadering. Nu kan de initiatiefnemer kiezen om te compenseren binnen het kampenlandschap, of een landschap dat hoger in tabel 3 staat, dus een essenlandschap, maten- en flierenlandschap of binnen het Dinkeldal. De initiatiefnemer kan niet kiezen om het element te compenseren in de typen die lager staan in de tabel, dus niet in het Veenlandschap Heideontginningslandschap en Broekontginning.

3.8 Kwaliteit van de compensatie

Op de casco-kaart staan lijnen die aangeven waar het landschap versterkt kan worden door compensatie. Om tot een versterking van het landschap te komen is het van groot belang om bij elke locatie voor compensatie te kijken in welk landschapstype het ligt en van daaruit het plan voor de compensatie uit te werken, in termen van type element en streekeigen soortensamenstelling. Dat betekent in de praktijk een variatie in te compenseren landschapselementen van elzensingels tot houtwallen met een nieuw wallichaam.

Hieruit volgt een prioriteit (hoog-laag) met de voorkeur voor het type aan te leggen element. Robuuste landschapselementen, die bestaan uit een combinatie van een wallichaam, gevarieerde ondergroei en struiklaag en opgaande boomlaag, leveren de hoogste waarde in verhouding tot bijvoorbeeld een bomenrij zonder ondergroei.

In de casco-benadering zitten daarom de volgende regels voor de uitvoering:

- Het te compenseren element moet minstens tot hetzelfde type element behoren, of tot een element met een hogere waarde (zie tabel 4).
- Het te compenseren element wordt aangelegd met streekeigen soorten (zie 'Dienstenbundel NoordoostTwente').
- Bij het afgraven van een wallichaam wordt de grond gebruikt voor de aanleg van een nieuw compensatie-element.

Tabel 4

Uitvoeringsladder voor type landschapselement.

Type element	Waarde (van hoog naar laag)
Houtwal	
Houtsingel	
Geriefhoutbosje	
Bomenrij	

Voorbeeld: Een initiatiefnemer verwijdert een houtsingel. Hij mag dan alleen een houtsingel of een houtwal compenseren. Hij mag niet compenseren door bijvoorbeeld een bomenrij zonder ondergroei aan te leggen.

Gebiedsgerichte kennis over de opbouw en soortensamenstelling van deze elementen is opgenomen in [‘Richtlijnen objectivering casco in Noordoost-Twente’](#) (Landschap Overijssel, 2012). Daarnaast bevat de ‘Dienstenbundel Noordoost-Twente’ voor groene diensten veel informatie en in de gemeente Dinkelland is de ‘Maatlat’ beschikbaar.

Bijlage 1 Kenmerken van de landschapstypen

Het essenlandschap

Kenmerken:

- grote open escomplexen met grootschalig reliëf
- onregelmatige blokverkaveling
- beplanting houtwallen, singels, lanen en hakhoutbosjes
- beplanting op de morfologische randen van de es
- beplanting monumentaal en ecologisch waardevol
- historische bebouwing en erven op de flanken van de es

Het kampenlandschap

Kenmerken:

- kleinschalig landschap met relatief grote reliëf-verschillen op geringe afstand (steilranden)
- nat-droog verschillen op korte afstand
- onregelmatige blokverkaveling
- beplanting houtwallen, singels, lanen en hakhoutbosjes
- beplanting monumentaal en ecologisch waardevol
- afwisselend grondgebruik
- dicht netwerk van historische bebouwing en erven

Het maten- en flierenlandschap

Kenmerken:

- zeer kleinschalig besloten beekdallandschap met weinig reliëf
- natte terreincondities
- onregelmatige blokverkaveling afgewisseld met strokenverkaveling
- beplanting voornamelijk elzen- en eikensingels en houtwallen
- beplanting langs fijn vertakt stelsel van waterlopen (vloeiveidensystemen)
- historische bebouwing en erven voornamelijk aan de randen van het dal in het kampenlandschap

Het heideontginningslandschap

Kenmerken:

- halfopen tot open landschap
- rationele regelmatige blokverkaveling
- zandige, vochtige tot droge terreincondities
- beplanting in singels op perceelranden en in lanen langs wegen; daarnaast enkele bos- en heide-restanten
- genormaliseerde beken en waterlopen
- moderne erven langs wegen gesitueerd

Het veenontginningslandschap

Kenmerken:

- halfopen tot open landschap
- venige of moerige, vochtige tot droge terreincondities
- onregelmatige strokenverkaveling tot regelmatige blokverkaveling
- beplanting voornamelijk elzensingels op perceelsgrenzen
- moderne erven in linten langs wegen gesitueerd

Het Broekontginningen landschap

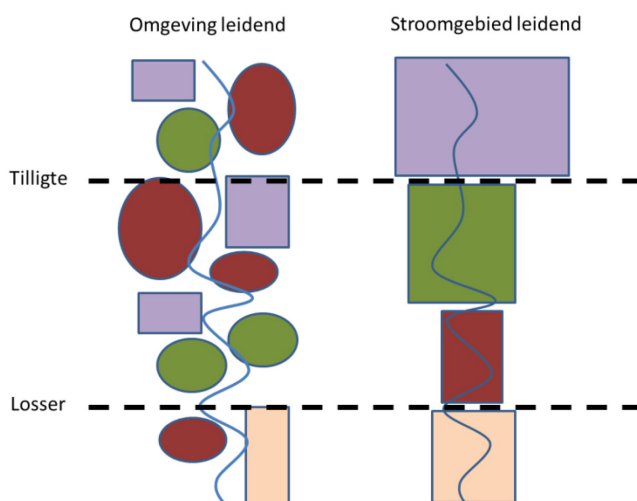
Kenmerken:

- Halfopen tot zeer open landschap
- rationele regelmatige blokverkaveling met kavelsloten
- venige, moerige en kleiige, natte tot vochtige terreincondities
- beplanting in singels langs watergangen en in lanen langs wegen; daarnaast enkele loofbosjes verspreid in het landschap
- stelsel van genormaliseerde beken en waterlopen
- moderne erven langs wegen gesitueerd

Dinkeldal

Het Dinkeldal is een typisch Twents landschap met alle kenmerken van de hiervoor beschreven landschappen, maar met een eigen karakter. De patronen van opgaande groene landschapselementen in het dal zijn, naast de agrarische ontginningsgeschiedenis van landschappen waar het riviertje doorheen stroomt (heide-ontginning, kampen, maten en broekontginning) bepaald door de rivierdynamiek van de Dinkel zelf. Gedreven door erosie- en sedimentatieprocessen migreerde de bedding van de Dinkel door het dal. Stijlranden werden gevormd, oeverwallen opgeworpen en gebogen en slingerende restbeddingen bleven in de dalvlakte achter; deze morfologische elementen waren mede sturend voor de inrichting en het agrarisch gebruik van het Dinkeldal. Singels en houtwallen volgende de stijlranden en oude lopen van het riviertje. In de natte laagten lagen broekbosjes en ook de oever van het riviertje was met bosstruweel begroeid en lag als een grillig groen-blauw lint in het landschap. Lokaal vinden de landschapsvormende processen nog steeds plaats (oeverwalvorming), maar op verschillende plaatsen is de oever van de Dinkel vastgelegd, waardoor het riviertje zijn loop nog maar beperkt kan verleggen.

Op het meest gedetailleerde landschapsniveau beschouwd, komen de meeste landschapstypen min of meer verspreid langs de Dinkel voor (figuur 8, linker deel van de figuur). Nemen we iets meer afstand dan zien we dat de landschappen direct grenzend aan de Dinkel zich stroomafwaarts logisch opeenvolgen van heideontginning in kampen, van kampen naar maten en tenslotte broekontginningen, met in alle landschappelijke zones die typische Dinkel kenmerken, die samenhangen met de natuurlijke dynamiek van het riviertje (figuur 8, rechterdeel).

Figuur 8

Landschappelijke concepten Dinkeldal.

De kenmerken van de vier landschappelijke zone's in het Dinkeldal zijn:

Dinkeldal met kenmerken van het heideontginningslandschap (I)

Kenmerken:

- Besloten tot halfopen rivierdallandschap met matig reliëf.
- Zandige, lemige en zavelige, natte tot zeer droge terreincondities.
- Onregelmatige blokverkaveling: beplanting langs het riviertje en op steilranden (dalrand), en langs enkele kleinere rechte waterlopen haaks op de Dinkel.
- Soortensamenstelling beplanting variabel en afhankelijke van de standplaatscondities: elzenbroek in natte laagten; singels en houtwallen en bosjes met onder andere eik, es en kers op oeverwallen en goed ontwaterde gronden in het dal; wilgen(struweel) en populier op de oever van de Dinkel; grove den en berk op de overgang naar het heideontginningslandschap.
- Historische bebouwing en erven aan de randen van het dal rond kleine kampjes in het heideontginningslandschap.

Dinkeldal met kenmerken van het kampenlandschap (II)

Kenmerken:

- Besloten kleinschalig rivierdallandschap met veel reliëf.
- Zandige, lemige en zavelige, natte tot zeer droge terreincondities.
- Onregelmatige blokverkaveling, sterk gekoppeld aan het reliëf: beplanting op de oever van de Dinkel, op de dalranden en steilranden in de dalvlakte, in en langs restgeulen en langs kleine zijbeken.
- Soortensamenstelling beplanting variabel, afhankelijke van de standplaatscondities: elzenbroek in natte laagten; populieren bosjes op vochtige, maar goed gedraineerde gronden; singels en houtwallen en bosjes met onder andere eik, es en kers op oeverwallen en goed ontwaterde gronden in het dal; wilgen(struweel) op de oever van de Dinkel.
- Historische bebouwing en erven aan de randen van het dal in het kampenlandschap.

Dinkeldal met kenmerken van (voormalig) matenlandschap (III)

Kenmerken:

- Besloten rivierboslandschap met matig reliëf.
- Zandige, lemige en zavelige, natte tot zeer droge terreincondities.
- Oorspronkelijke, zeer kleinschalige onregelmatige blokverkaveling is in de gesloten bosstructuur opgenomen; delen van het rivierdal in deze zone hebben een landgoedkarakter.
- Soortensamenstelling beplanting variabel, afhankelijke van de standplaatscondities: elzenbroek in natte laagten; bossen met onder andere eik, es en kers op goed ontwaterde gronden in het dal.
- Historische bebouwing landgoed en erven op hogere delen in het rivierdal en aan de randen van het dal in het kampenlandschap.

Dinkeldal met kenmerken van broekontginning (IV)

Kenmerken:

- Open rivierlandschap met weinig tot matig reliëf.
- Rivier genormaliseerd, stelsel van genormaliseerde beken en waterlopen.
- Venige, lemige en zavelige, natte tot vochtige terreincondities.
- Rationele regelmatige blokverkaveling met kavelsloten.
- Beplanting in singels langs watergangen en in lanen langs wegen; daarnaast enkele loofbosjes verspreid in het landschap.
- Moderne erven langs wegen gesitueerd.

Daarnaast komen er nog een aantal landschappen voor waar het casco niet van toepassing is. Dit zijn grotere aaneengesloten, min of meer natuurlijke landschappen, waar alleen de functie natuur geldt zoals:

- *Stuifzandbebossingen*: beboste en spontaan met grove den, berk en eik begroeide stuifzandgebieden. De contouren van dit landschapstype zijn grillig.
- *Heidebebossingen*: rechthoekige percelen bos (voornamelijk naaldhout) op voormalige heideterreinen of voormalige heideterreinen die spontaan zijn begroeid met voornamelijk grove den en berk.
- *Heide*: halfopen tot open heideterreinen met aan de randen spontane opslag van grove den en berk.
- *Veen*: betreft alleen het gebied Saasvelder Veen, een grotendeels met loof- en naaldhout begroeid veengebied.

Bijlage 2 Bouwstenen en richtlijnen per landschapstype en dynamiekklasse

Essenlandschap

- Essenlandschap laag dynamisch: halfopen onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen op en rond individuele essen zijn onderdeel van het historisch agrarisch cultuurlandschap en maken deel uit van het casco, met uitzondering van niet-streekeigen jonge beplantingen;
 - essen zelf zijn halfopen; halfopenheid behouden;
 - versterken van beplantingstructuur op de randen van de individuele essen, vooral op de overgang naar het matenlandschap;
 - zicht vanaf wegen op de open essen behouden;
 - geomorfologie is leidend bij het versterken van de groenstructuur op de esranden, niet de bodem;
 - gewenste kavelgrootte¹ nieuwe kavels: 5-10 ha.
- Essenlandschap matig dynamisch: open onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen rond de individuele essen zijn onderdeel van het historisch agrarisch cultuurlandschap en maken deel uit van het casco;
 - essen zelf zijn open; openheid behouden en zo nodig versterken;
 - versterken van beplantingstructuur op de randen van de individuele essen, vooral op de overgang naar het matenlandschap;
 - zicht vanaf wegen op de open essen behouden;
 - geomorfologie is leidend bij het versterken van de groenstructuur op de esranden, niet de bodem;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 5-10 ha.
- Essenlandschap hoog dynamisch: open onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen op de rand van de essencomplexen zijn onderdeel van het historisch agrarisch cultuurlandschap en maken deel uit van het casco;
 - essen zelf zijn open; openheid behouden en zo nodig versterken;
 - versterken van beplantingstructuur op de randen van de essencomplexen, vooral op de overgang naar het matenlandschap;
 - zicht vanaf wegen op de open essen behouden;
 - geomorfologie is leidend bij het versterken van de groenstructuur op de esranden, niet de bodem;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 5-10 ha.

¹ Definitie kavel: open ruimte tussen opgaande groene landschapselementen; kan uit meerdere percelen van één of meer eigenaren bestaan.

Kampenlandschap

- Kampenlandschap laag dynamisch: besloten onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen in zowel de hoofdstructuur als de secundaire structuur zijn onderdeel van het agrarische cultuurlandschap en vormen het casco van het kampenlandschap;
 - kleinschalige secundaire structuur van singels, houtwallen en hagen wordt versterkt;
 - éénmans-essen in het kampenlandschap worden opengehouden; de randen versterken en daarbij aansluiten op de geomorfologie;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 3-5 ha.
- Kampenlandschap matig dynamisch: halfopen onregelmatige blokverkaveling
 - bestaande opgaande groene elementen in de hoofdstructuur vormen het casco van het kampenlandschap;
 - opgaande groene elementen in de secundaire structuur kunnen gebruikt worden om de hoofdstructuur te versterken volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel;
 - éénmans-essen in het kampenlandschap worden opengehouden; de randen versterken en daarbij aansluiten op de geomorfologie;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 3-10 ha.
- Kampenlandschap hoog dynamisch: open onregelmatige blokverkaveling
 - gave bestaande groene elementen in de hoofdstructuur vormen het casco;
 - oorspronkelijke kleinschalige structuur wordt vervangen door nieuwe structuur:
 - een grootschalige onregelmatige blokverkaveling aansluitend op de gave onderdelen van de hoofdstructuur;
 - nieuwe elementen worden gekoppeld aan beeklopen (versterking ecologische samenhang; EVZ);
 - nieuwe elementen niet alleen lijnvormig, maar ook in de vorm van kleine hakhoutbosjes < 0.5 ha;
 - opgaande groene elementen niet zijnde het casco kunnen gebruikt worden om de nieuwe hoofdstructuur te versterken volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel;
 - éénmans-essen in het kampenlandschap worden opengehouden; de randen versterken en daarbij aansluiten op de geomorfologie;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 5-10 ha.

Maten- en flierenlandschap

- Maten en flierenlandschap laag dynamisch: kleinschalige, besloten onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen zijn onderdeel van het historisch agrarisch cultuurlandschap en maken deel uit van het casco;
 - kleinschalige secundaire structuur van singels, houtwallen en hagen wordt versterkt;
 - kavels mogen niet kleiner worden dan 0,5 ha.
- Maten en flierenlandschap matig dynamisch: halfbesloten onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen maken deel uit van de hoofdstructuur van het historisch agrarisch cultuurlandschap en vormen het casco van het kampenlandschap;
 - hoofdstructuur van het landschap versterken volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel;
 - kavels mogen niet kleiner worden dan 0,5 ha.

- Maten en flierenlandschap hoog dynamisch: halfopen onregelmatige blokverkaveling
 - gave bestaande groene elementen in de hoofdstructuur vormen het casco;
 - oorspronkelijke kleinschalige structuur wordt vervangen door nieuwe structuur:
 - onregelmatige blokverkaveling aansluitend op de gave onderdelen van de hoofdstructuur;
 - nieuwe elementen worden gekoppeld aan beeklopen (versterking ecologische samenhang; EVZ);
 - nieuwe elementen niet alleen lijnvormig, maar ook in de vorm van kleine hakhoutbosjes < 0,5 ha;
 - opgaande groene elementen niet zijnde het casco kunnen gebruikt worden om de nieuwe hoofdstructuur te versterken volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel;
 - kavels mogen niet kleiner worden dan 0,5 ha.

Jonge heideontginningslandschap

- Jonge heideontginnings laag dynamisch: halfopen blokverkaveling
 - alle opgaande groene lijnvormige elementen en kleine bosheiderestanten vormen het casco van het agrarisch cultuurlandschap landschap;
 - hoofdstructuur en kleinschalige secundaire structuur van singels, houtwallen en hagen worden versterkt;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: < 5 ha.
- Jonge heideontginnings matig dynamisch: open blokverkaveling
 - opgaande groene elementen langs infrastructuur, kavelgrenzen en kleine bosheiderestanten vormen het casco van het landschap;
 - beplanting die geen onderdeel is van het casco kan worden ingezet ter versterking van de hoofdstructuur van het landschap langs wegen en waterlopen;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 5-10 ha.
- Jonge heideontginnings hoog dynamisch: open blokverkaveling
 - opgaande groene elementen langs infrastructuur en kavelblokgrenzen vormen het casco van het landschap;
 - opgaande groene elementen zijn ondergeschikt, het gebied is van oorsprong open;
 - beplanting die geen onderdeel is van het casco kan worden ingezet ter versterking van de hoofdstructuur van het landschap langs wegen en waterlopen;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 10-15 ha.

Veenontginningslandschap

- Veenontginnings matig dynamisch: strokenverkaveling
 - intacte elzensingels in de hoofdstructuur vormen casco van het landschap;
 - elzensingels op wallen zijn beschermd en altijd deel van het casco;
 - restanten van vervallen elzensingels in de secundaire structuur worden gebruikt om de hoofdstructuur te versterken volgens de richtlijnen van het compensatiebeginsel;
 - bij wegen die haaks op de ontginningsrichting staan kunnen bomen worden verwijderd om het opstreekende karakter van de kavels te behouden;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 5-10 ha.
 -
- Veenontginnings hoog dynamisch: blokverkaveling
 - strokenverkaveling niet meer herkenbaar; grootschalige blokverkaveling vormt de nieuwe hoofdstructuur;

- opgaande groene elementen langs infrastructuur en kavelblokgrenzen vormen het casco van het landschap;
- versterking van singels langs wegen en waterlopen en robuuste bestaande structuren langs kavelblokgrenzen volgens compensatiebeginsel;
- gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 10-15 ha.

Broekontginning

- Broekontginning matig dynamisch: blokverkaveling
 - grootschalige blokverkaveling vormt de hoofdstructuur;
 - opgaande groene elementen langs infrastructuur (wegen en hoofdwaterlopen), kavelblokgrenzen en vrijstaande bossen en bosstroken vormen het casco van het landschap;
 - versterking van singels langs wegen en waterlopen en op kavelblokgrenzen, robuuste vrijstaande bosjes en bosstroken volgens compensatiebeginsel;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 10-15 ha.
 -
- Broekontginning hoog dynamisch: blokverkaveling
 - grootschalige blokverkaveling vormt de hoofdstructuur;
 - open karakter behouden;
 - opgaande groene elementen langs infrastructuur (wegen en hoofdwaterlopen), kavelblokgrenzen en vrijstaande bossen en bosstroken vormen het casco van het landschap;
 - versterking van singels langs wegen en waterlopen en robuuste vrijstaande bosjes en bosstroken met behoud van openheid volgens compensatiebeginsel;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 10-15 ha.

Dinkeldal

- Dinkeldal zone I,II en III laag dynamisch: kleinschalige, besloten onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen vormen het casco van het rivierdallandschap;
 - kleinschalige secundaire structuur van singels, houtwallen en hagen en (broek)bosjes wordt versterkt volgens compensatiebeginsel; op de oever van de beek kan zich lokaal spontaan bos ontwikkelen. Kansrijke locaties voor stroomdalgraslanden worden met het oog op het realiseren van dit specifieke natuurdoel adequaat beheerd;
 - steilranden in en op de rand van het dal zo nodig herstellen en versterken met opgaande beplanting en daarbij aansluiten op de natuurlijke geomorfologie; zijbeken en restbeddingen van de Dinkel (half)natuurlijk beheren met het oog op de ontwikkeling van beek begeleidende bossen, moerasruigten en mantel-zoomvegetaties;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 0,5-5 ha.
- Dinkeldal zone I,II en III matig dynamisch: halfopen onregelmatige blokverkaveling
 - alle bestaande opgaande groene elementen vormen het casco van het rivierdallandschap;
 - hoofdstructuur van singels, houtwallen en hagen en (broek)bosjes wordt versterkt volgens compensatiebeginsel; op de oever van de beek kan zich lokaal spontaan bos ontwikkelen. Kansrijke locaties voor stroomdalgraslanden worden met het oog op het realiseren van dit specifieke natuurdoel adequaat beheerd;
 - steilranden op de rand van het dal herstellen en versterken met opgaande beplanting en daarbij aansluiten op de natuurlijke geomorfologie; Zijbeken en restbeddingen van de Dinkel (half)natuurlijk beheren met het oog op de ontwikkeling van beek begeleidende bossen, moerasruigten en mantel-zoomvegetaties;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 3-5 ha.

- Dinkeldal zone IV hoog dynamisch; open regelmatige blokverkaveling
 - openheid is kenmerkend voor dit landschap;
 - opgaande groene elementen zijn ondergeschikt, het gebied is van oorsprong open; elementen langs infrastructuur vormen het huidige casco van het landschap;
 - gewenste nieuwe opgaande groene elementen voor het gebied: robuuste geïsoleerde rivierbegeleidende bosjes langs de hoofdwatgangen in combinatie met rivierherstel en/of aanleg van natuurvriendelijk oevers;
 - gewenste kavelgrootte nieuwe kavels: 10-15 ha.

Literatuur

Landschap Overijssel, 2012. Richtlijnen objectivering casco in Noordoost-Twente. Dalfsen.

Maas, G.J. en J. Boers, 2010. Goed boeren in een Nationaal Landschap; Hoe het landschap in Noordoost-Twente kan profiteren van schaalvergroting in de landbouw. Uitwerking van de casco benadering in de gemeente Tubbergen. Alterra Wageningen UR, Wageningen.

Maas, G.J. en J. Boers, 2011. Uitwerking kernkwaliteit samenhangend complex van essen beekdalen en jonge ontginningen; pilot Ootmarsum. Alterra Wageningen UR, Wageningen.

Opdam, 2009. Groen-blauwe netwerken in duurzame gebiedsontwikkeling. Habiforum Wageningen UR, Wageningen.

Provincie Overijssel, 2006. Ontwikkelingsperspectief Nationaal Landschap Noordoost-Twente. Provincie Overijssel, Zwolle.

Provincie Overijssel, 2009. Omgevingsvisie en verordening.

Provincie Overijssel, 2009. Omgevingsvisie Overijssel: Catalogus gebiedskenmerken. Provincie Overijssel in samenwerking met H+N+S Landschapsarchitecten en van Paridon de Groot landschapsarchitecten, Zwolle.

Alterra is onderdeel van de internationale kennisorganisatie Wageningen UR (University & Research centre). De missie is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen negen gespecialiseerde en meer toegepaste onderzoeksinstituten, Wageningen University en hogeschool Van Hall Larenstein hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 40 vestigingen (in Nederland, Brazilië en China), 6.500 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de vooraanstaande kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen natuurwetenschappelijke, technologische en maatschappijwetenschappelijke disciplines vormen het hart van de Wageningen Aanpak.

Alterra Wageningen UR is het kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

Meer informatie: www.alterra.wur.nl